

ОСОБЛИВОСТІ ДЕНДРОФЛОРИ ПАРКУ-ПАМ'ЯТКИ САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА ІМ. Ю. ГАГАРИНА

До природних ландшафтів ми відносимо території, які найбільшою мірою відповідають вимогам різних природних екосистем та їх поєднання у розумінні вчення Докучаєва-Берга [1, 3], до антропогенних – площі переважно зайняті вирощуванням с/г культур, населені пункти тощо. У ландшафтах парку, наближених до природних (лісопаркова зона) зростають 55 видів деревних та чагарникових рослин, у ландшафтах антропогенного походження (паркова зона) зростають 89 видів рослин. У порівнянні нині наявного на території паркової зони складу деревно-чагарникових порід зі списком за 1968 рік з видового складу зникли 15 видів, раніше наявних, 13 нових видів було введено у насадження.

Постановка проблеми

Для проживання населення в густонаселених містах важливо створити комфортні умови для відпочинку. Такі умови відіграють суттєву роль у відновленні її життєвих сил, позитивно впливають на здоров'я, а у кінцевому результаті – на її працездатність. З цією метою практикують озеленення міст шляхом закладки парків, скверів, влаштування зелених зон навколо густонаселених територій тощо. При цьому такі території піддані значному антропогенному навантаженню як наслідок їх рекреаційного навантаження. У зв'язку з цим, поряд з відпочинковими умовами, важливо звернути увагу й на збереження та охорону цікавих та рідкісних об'єктів та видів рослинного і тваринного світу, геоморфологічного утворення, форм садово-паркового мистецтва тощо. Зазначене стосується й парку-пам'ятку садово-паркового мистецтва ім. Ю. Гагаріна.

У 1964 році він отримав статус природно-заповідного об'єкту – парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення і названий на честь першого космонавта світу Юрія Гагаріна.

Рис. 1. Схема розташування ділянки

Парк був закладений ще в середині XIX ст. на 26 гектарах мальовничих схилах лівого берега р. Тетерів. Здавна тут збереглися такі рідкісні дерева, як гінкго дволопатеве (*Ginkgo biloba* L.) батьківщиною з Японії та Китаю, бук лісовий (*Fagus sylvatica* L.), дуб черешчатий форма пірамідальна (*Quercus robur* L. f. *fastigiata* Kuntze), дуб червоний (*Quercus rubra* L.), бундук дводомний (*Gymnocladus dioica* L.), модрина європейська (*Larix decidua* L.), горіх грецький (*Juglans regia* L.), горіх маньчжурський (*Juglans mandshurica* L.), гледичія триколючкова (*Gleditsia triacanthos* L.) та ін. Частина дерев, які збереглися до нашого часу мають вік 300–350 років. У західній частині парку розташовувалась оранжерея, де культивувалось квіткове господарство для паркового насадження.

Поряд з деревно-чагарниковим та квітковими насадженнями парк був оформлений численними статуями і бюстами. На жаль, до наших днів збереглася лише єдина з них, вилита із чугуна статуя Діани з козулею. З часів закладення парку та сьогоднішнього дня склад дендрофлори значно змінився. Дослідження і аналіз таких змін до цього часу ще не проводились.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання

Як зазначалося вище, флористичні дослідження у парку ім. Гагаріна не проводили. Парк володіє лише загальними описовими матеріалами. Будь-які топографічні плани були відсутні. Завданням роботи є проведення якісного аналізу дендрофлори паркових насаджень.

Об'єкти та методика досліджень

Об'єктом досліджень є насадження парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва ім. Ю. Гагаріна. Дослідження проводили методом маршрутних обстежень, а рослини визначали за допомогою атласу дерев і чагарників заходу УРСР [2]. При характеристиці території парку, нами було враховано й вчення Докучаєва-Берга [1, 3].

Результати досліджень

Оскільки територія парку складається з двох різних груп ландшафтів – природного (лісове урочище «Городище» на правому березі р. Тетерів) та антропогенного (власне паркова зона у межах парку культури та відпочинку на лівому березі р. Тетерів), є доцільним провести інвентаризацію флористичного складу деревно-чагарникових рослин у названих ландшафтних груп окремо. Результати інвентаризації наводимо нижче.

Для аналізу структури рослинного покриву нами прийнята наступна шкала частоту видів: поодинокі зустрічається (ПЗ), звичайно зустрічається (ЗЗ), дуже звичайно зустрічається (ДЗЗ), субдомінує у насадженні (СДН), УОД – утворює основу деревостану (УОД), створює 1 ярус насаджень (СЯН), рядами у прирічковій смузі (РПС).

Таблиця 1. Структура деревно-чагарникової рослинності лісопаркової зони парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення ім. Ю. Гагаріна

№ п/п	Родини	Кількість видів та характер трапляння							Разом
		ПЗ	ЗЗ	ДЗЗ	СДН	УОД	СЯН	РПС	
1	Барбарисові	1							1
2	Березові	2		1		1			4
3	Бобові	2	1						3
4	Бруслинові			2					2
5	Букові						1		1
6	Вербові	1	3					2	6
7	Виноградові	1							1
8	В'язові	1	2						3
9	Гірकोкаштанові	1							1
10	Жимолостеві	2	1						3
11	Жостерові		1						1
12	Кленові	1	1		1				3
13	Липові				1				1
14	Розові	19	6						25
	Всього	31	15	3	2	1	1	2	55

З таблиці 1 ми бачимо, що у лісопарковій зоні домінують деревні та чагарникові види родини Розові, але вони поодинокі зустрічаються чи звичайно зустрічаються. Деревостан формують види родини букових (дуб звичайний). Вербові зростають у прирічкових смугах (тополі чорна (*Populus nigra* L.) та біла (*Populus alba* L.)), а кленові

(клен гостролистий (*Acer platanoides* L.) та липові (липа серцелиста (*Tilia cordata* Mill.)) субдомінують у насадженні, березові (граб звичайний (*Carpinus betulus* L.)) утворюють основу деревостану, зростаючи у другому ярусі.

Поодинокі зустрічаються алича (*Prunus divaricata* Lam.), аморфа куцова (*Amorpha fruticosa* L.), барбарис звичайний (*Berberis vulgaris* L.), береза повисла (*Betula pendula* Roth.), гіркокаштан кінський (*Aesculus hypocastanum* L.), груша (*Pyrus communis* L.), дикий виноград (*Parthenocissus quinquefolia* (L.) Planch.), жимолость татарська (*Lonicera tatarica* L.), ірга овальна (*Amelanchier ovalis* Medik.), калина звичайна (*Viburnum opulus* L.), робінія псевдо акація (*Robinia pseudoacacia* L.), слива домашня (*Prunus domestica* L.), черемха звичайна (*Padus avium* Mill.), яблуня (*Malus sylvestris* (L.) Mill.) та ін.

Звичайно зустрічаються бузина чорна (*Sambucus nigra* L.), горобина звичайна (*Sorbus aucuparia* L.), верба козяча (*Salix caprea* L.), ламка (*Salix fragilis* L.), клен татарський (*Acer tataricum* L.), малина звичайна (*Rubus idaeus* L.) та ожина сиза (*Rubus caesius* L.) та ін. Дуже звичайно зустрічається ліщина звичайна (*Corylus avellana* L.).

Натурне обстеження рослинного світу паркової зони проводилося у три періоди: у липні, серпні та вересні місяці [5, 6]. Це дозволило більш повно провести інвентаризацію видового складу деревно-чагарникових видів рослин.

Таблиця 2. Структура дендрофлори паркової зони парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення ім. Ю. Гагаріна

№ з/п	Родини	Кількість видів
1	Барбарисові	1
2	Березові	4
3	Бігнінієві	1
4	Бобові	3
5	Бруслинові	2
6	Букові	7
7	Вербові	8
8	Виноградові	1
9	В'язові	3
10	Гінкгові	1
11	Гіркокаштанові	1
12	Горіхові	2
13	Деренові	1
14	Жимолостеві	2
15	Кипарисові	1
16	Кленові	7
17	Крушинові	1
18	Липові	3
19	Ломинкаменеві	2
20	Маслинові	7
21	Розові	24
22	Рутові	1
23	Соснові	3
24	Сумахові	2
25	Шовковицеві	1
	Разом	89

У парковій зоні за кількістю видів також переважає родина Розові, але ми бачимо наскільки багате біорізноманіття паркових насаджень. У лісопарковій зоні зростають представники лише 14 родин, а в парковій частині – 25. Багато видів є інтродуцентами, і завезені на Україну з Пн. Америки (робінія псевдоакація, гледичія триколючкова, дуб червоний, катальпа бігніонієвидна (*Catalpa bignonioides* Walt.), клен американський (*Acer negundo* L.), клен цукровий (*Acer saccharicum* L.), липа американська (*Tilia americana* L.), птелея трилиста (*Ptelea trifolia* L.), сумах коротковолосий (*Rhus typhina* L.), тополя бальзамічна (*Populus balsamifera* L.), шовковиця червона (*Morus rubra* L.), ясен пенсільванський (*Fraxinus pennsylvanica* Marsh.), ясен ланцетолистий (*Fraxinus lanceolata* Borkh.), аморфа кущова, дикий виноград п'ятилистковий, ігра волосиста та овальна, пухороплідник калинолистий (*Physocarpus opulifolia* (L.) Maxim.), сніжноягідник білий (*Symphocarpus albus* (L.) S.F. Blake), туя західна (*Thuja occidentalis* L.)), Китаю (гінкго дволопатева, горобинник горобинолистий (*Sorbaria sorbifolia* (L.) A. Br.), яблуня сливо листа (*Malus prunifolia* (Willd.) Borkh), бузок дрібнолистий (*Syringa microphilla* Diels.)), Японії (спірея японська (*Spirea japonica* L. fil.)), Середньої Азії (абрикос звичайний (*Armeniaca vulgaris* Lam.), алича), Середземномор'я (гіркокаштан кінський, горіх волоський, дуб скельний (*Quercus petraea* Liebl.), каштан їстівний (*Castanea sativa* Mill.), скумпія звичайна (*Cotinus coggygria* Scop.)), Європи (бук лісовий, вільха клейка (*Alnus glutinosa* (L.) Gaerth.), груша звичайна, клен польовий, липа широколиста та серцелиста, ясен звичайний (*Fraxinus excelsior* L.) та ін.).

Висновки

1. Територія парку складається з різних груп ландшафтів: природного та антропогенного.

2. У природній частині парку переважає формація дубових лісів, субформація дубово-грабових лісів [3, 7], клен гостролистий та липа серцелиста субдомінують у насажденні, рядами у прирічковій смузі зростають тополі біла та чорна.

3. У парковій зоні зростають 89 деревно-чагарникових видів, з них 59 – дерева, а 30 – чагарники, походженням з Європи, Азії, Півн. Америки, Середземномор'я та Далекого Сходу.

4. У порівнянні нині наявного на території паркової зони складу деревно-чагарникових порід зі списком за 1968 рік з видового складу зникли 15 видів, раніше наявних, а саме: бундук дводомний, біота східна (*Platyclusus orientalis* (L.) Franco), лох вузьколистий (*Elaeagnus angustifolia* L.), ведмежий горіх (*Corylus colurna* L.), крагана деревовидна (*Caragana arborescens* Lam.), смородина червона (*Ribes rubrum* L.), агрус звичайний (*Grossularia reclinata* (L.) Mill.), кизил справжній (*Cornus mas* L.), тополя китайська (*Populus simonii* Carr.), каркас західний (*Celtis occidentalis* L.), смородина чорна (*Ribes nigrum* L.), слива колюча

(*Prunus spinosa* L.), кладрастис жовтий (*Cladrastis lutea* (Michx.) C. Koch), дрік красильний (*Genista tinctoria* L.), повій звичайний (*Lycium barbatum*).

5. До складу деревно-чагарникових насаджень парку було вдало введено 13 нових видів: абрикос звичайний, верба ламка, горобина гібридна (*Sorbus x hydrida* L.), ірга колосиста (*Amelanchier spicata* (Lam.) C. Koch.), ірга овальна, карликова айва японська (*Chaenomeles japonica* (Thunb.) Lindl.), каштан їстівний, липа американська, ожина сиза, свидина криваво-червона (*Swida sanguinea* (L.) Opiz), спірея верболиста (*Spirea salicifolia* L.), спірея японська, сумах коротковолосий.

Перспективи подальших досліджень

У подальшому планується дослідити санітарний стан дендрофлори парку та шляхи реконструкції насаджень у парковій зоні.

Література

-
1. *Берг Л.С.* Географические зоны Советского Союза / *Л.С. Берг.* – М.: ОГИЗ, 1947. – 397 с.
 2. *Бродович Т.М., Бродович М.М.* Деревья и кустарники запада УССР, Атлас. – Львов, «Вища школа», 1979 г. – 250 с.
 3. *Докучаев В.В.* Учение о зонах природы / *В.В. Докучаев.* – М.: Географиздат, 1948. – 62 с.
 4. *Дудин Р.Б.* Фітоценотична структура старовинних парків та шляхи її регулювання (на прикладі парків Заходу України): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. с.-г. наук. : спец. 06.01.03 «Лісові культури та фітомеліорація»/ Р.Б. Дудін. – Львів, 2009 – 20 с.
 5. *Клименко Ю.О.* Насадження старовинних парків-пам'яток садово-паркового господарства Житомирської області / *Ю.О. Клименко* // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – вип. 19.7 – С. 28–37
 6. *Кучерявий В.П.* Озеленення населених місць / *В.П.Кучерявий*: підруч. – Вид. 2-ге. – Львів: Світ, 2008. – 456 с.
 7. *Работнов Т.А.* Фитоценология / *Т.А.Работнов.* – 2-е изд. – М.: Изд-во Моск. Ун.-та, 1963. 296 с.
-